

ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Кириченко В.Г., Стоян Т.А.

ЄВРАЗІЙСЬКА СПАДЩИНА У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ В. ЗІНЬКІВСЬКОГО (1881-1962 РР.)

У статті актуалізується проблема історико-культурних витоків євразійства, як історіософської концепції та суспільно-політичного руху, що сформувався в 20-30-ті рр. ХХ ст. в середовищі еміграції, шляхом аналізу та узагальнення досвіду євразійської спадщини в суспільно-політичних поглядах В.Зіньківського (1881-1962 рр.) – представника київської академічної думки, філософа, педагога та психолога, церковного, державного діяча, активного учасника національно-визвольного руху України початку ХХ ст.

Ключові слова: більшовизм, соціальний розкол, євразійство, еміграція, філософська думка, слов'янофіли, культурний дуалізм.

В умовах пошуку посилення впливу національної ідеї, розвитку інтеграційних процесів на пострадянському просторі, розробки нових засад геополітики поновлюється **актуальність** вивчення євразійської концепції початку ХХ ст. У радянський період євразійська проблематика замовчувалась та піддавалась критиці як буржуазний напрям суспільно-політичної думки. Різні відношення до проблеми історіософської концепції євразійства в контексті сучасності; аналіз культурно-історичної концепції євразійства із застосуванням біографічного методу дослідження діяльності його представників у ХХ ст.; висвітлення основних підходів до культурно-історичних концепцій щодо євразійського простору, історії та культури знайшло віддзеркалення у виступах і публікаціях російських та українських науковців В.К.Кантора, І.І.Кравченко, Т.Б.Нечипоренко, Л.І.Новікової, А.С.Панаріна, В.А.Сендерова, С.С.Хоружего, О.Павлюка, В.Табачковського., Н.І. Цимбаєва та інших [1-10].

Мета дослідження з'ясувати історико-культурні витoki євразійства, як історіософської концепції та суспільно-політичного руху, що сформувався в 20-30-ті рр. ХХ ст. в середовищі еміграції, проаналізувавши та узагальнивши досвід євразійської спадщини в суспільно-політичних поглядах В.Зіньківського (1881-1962 рр.) – представника київської академічної думки, філософа, педагога та психолога, церковного, державного діяча, активного учасника національно-визвольного руху України початку ХХ ст. Яскравий представник своєї епохи, він мав значний вплив на формування світогляду української інтелігенції, політики уряду України в період Гетьманату П.Скоропадського у вирішенні державних питань національно-релігійного життя. Його федералістичне бачення українського державотворення та ставлення до ідеалу державної

самостійності України, ще дотепер зумовлюють поляризацію думок щодо місця та ролі В.Зінківського у визвольних змаганнях України першої половини ХХ ст. Відтак, дослідження ідеалу національних політичних прагнень вченого у їх логічному завершенні потребує висвітлення недостатньо вивчених особливостей його діяльності на теренах України та в еміграції. Суттєвим є введення до наукового обігу нових джерел як необхідної умови об'єктивного висвітлення біографії діяча, вивчення та популяризація його праць.

Становлення В.Зінківського як особистості, формування науково-просвітницьких та політичних позицій припало на рубіж ХІХ і ХХ ст. – період радикальних суспільно-політичних та соціокультурних зрушень не тільки в Україні, а й в Європі значною мірою зумовлених подіями 1905-1917 рр. та культурного ренесансу, який супроводжувався пробудженням інтересу до православних витоків християнської культури.

Процес політичної та інтелектуальної еміграції з України, що посилювався після революційних подій 1917-1920 рр., був обумовлений особливостями державно-політичного розвитку Росії кінця ХІХ – початку ХХ ст. Результат цих подій зумовив відповідний характер еміграції з України у період 1917-1920 рр. та наступні роки. Це зумовлювалось глибиною та тривалістю соціального розколу у дореволюційному російському суспільстві, будівництвом та зміцненням політичної системи державної влади, підміною демократичного розподілу влади, диференціацією функцій у середині великого бюрократичного апарату держави. Головною лінією еміграції цього періоду було усвідомлення переваги політичної доцільності зарубіжного життя у пошуках шляхів розвитку України. Окрім цього, це відповідало природному бажанню зберегти життя в еміграції у його духовних та інтелектуальних цінностях поза матеріальними та моральними труднощами.

Розруха та голод, більшовицька націоналізація і терор, прорахунки урядів Антанти, поразка військ УНР та Західноукраїнської Народної Республіки (далі ЗУНР), білих військ зумовили масову евакуацію військ та біженців в країни Заходу.

З цією хвилею еміграції пов'язаний виїзд за кордон десятків тисяч найактивніших учасників державно-політичних подій в Україні, керівних діячів Центральної Ради, Гетьманської держави, Директорії УНР і ЗУНР, представників політичних партій, видатних діячів науки та культури [11, с. 6; 2].

Унікальність цієї хвилі еміграції полягала в тому, що із звичайних трьох складників будь-якої держави – народ, територія та влада – вона мала тільки “народ”, намагалась створити “територію” та була позбавлена “влади”. Територіально еміграція 1917-1920 рр. була, передусім, спрямована у країни Західної Європи. Значні колонії емігрантів з України виникли у Чехословаччині, Німеччині, Франції та інших державах Європи, в тому числі і у тих, що набули незалежності в результаті розпаду Російської імперії, Фінляндії, Польщі, Естонії та інших.

Враховуючи те, що еміграція з України та Росії 1917-1920 рр. відображала другу “малу” Росію, вона була представлена всіма спектрами політичних партій: від організацій монархістів й навіть фашистів, до лівих – соціалістичних партій есерів і меншовиків. У центрі цих угруповань знаходилась кадетська партія, яка пропагувала ліберальні цінності. Жодна з цих організацій не представляла єдиної політичної течії,

вони розпадались на два, три та більше угруповань. Всі вони мали видавничі органи, створювали плани боротьби проти більшовизму та відродження Росії, розробляли програми та виступали із заявами щодо тих чи інших політичних питань. Паралельно виникали інші політичні напрямки [12].

Роздуми про долю Росії, специфіку її геополітичного становища, яке привело до перемоги більшовизму, реалізовувалось у новому ідеологічному напрямку – євразійстві (1921, Софія). Більшість представників цієї течії були кадетами. Ідеологи євразійства вважали, якщо невдача революції небажана для інтелігенції, а її перемога у тій формі, в якій вона здійснилась, незрозуміла, то залишався третій шлях – переродження революції. Не приймаючи більшовизму та не бажаючи примиритися з ним, вони вважали, що потрібно кардинально змінити методи його подолання й відродити Росію як велику та єдину державу. Нова тактика повинна була орієнтуватись на внутрішні антибільшовицькі сили Росії. Велика кількість публікацій течії, які з'явилися протягом 1920-30-х рр. знаходили широкий відгук в колах еміграції.

Різка несприйняття жовтневого перевороту 1917 р. та його наслідків – такою була реакція інтелектуальної еліти Росії та України в еміграції.

Період, що передував революції 1917 р. виявився для В.Зіньківського надзвичайно плідним. Активна наукова та громадсько-політична діяльність, широке коло досліджуваних проблем, значна кількість публікацій отримали визнання в науковому світі. Ранні праці містили ті головні ідеї, які були продовжені вже в еміграції. Захоплення ідеями філософів-ідеалістів викрило належність В.Зіньківського до ліберально-консервативної течії політико-філософської думки кінця XIX – початку XX ст. Предметом його досліджень визначено Росію, її минуле і майбутнє як у загальному, так і національно-територіальному аспекті. Учений відстоював позицію трансформації моделі “Великої Росії” для розвитку України.

Починаючи з 1916 р. В.Зіньківський брав участь в роботі часопису Київського релігійно-філософського товариства “Християнська думка”, відомого своїм ліберальним змістом. У світ вийшла його праця “Росія та православ'я”. Учений висунув думку, що головним фактором об'єднання народів Росії є російська культура у її духовному розумінні. Під її впливом був створений тип наднаціональної інтелігенції, яка у загальнонародському розвитку бачила своє національне покликання. В.Зіньківський пов'язував це з тим, що на початок XX ст. Росія як національно вільна та історично незалежна країна була єдиним втіленням православ'я. Самобутність народів, що полягала у творчому розумінні та розкритті ідей православної культури, була втрачена через те, що “народи, подібно окремі особистості, знаходили себе не у розвитку національного егоїзму, а у “втраті” себе в служінні вищому наднародному ідеалу [13, с. 10]. У духовному житті тогочасної Росії вчений виокремлював три позиційні напрями, які обумовлювали відношення інтелігенції та народу до православ'я – позарелігійний, релігійний та офіційно-релігійний. Відокремлюючи та критикуючи позарелігійний напрям, він пов'язував його виникнення з розвитком соціально-політичного руху в Росії та Західноєвропейським культурним рухом, які не сприймали та відштовхували православну культуру, що В.Зіньківський пояснював процесом секуляризації соціально-політичних та наукових поглядів [14, с. 26-40]. Великого значення в історії розвитку

православної інтелігенції вчений надавав слов'янофілам М.Гоголю, Ф.Достоевському та В.Соловйову.

Порушена тема об'єднання Росії була продовжена у статті “Єдність Росії” (М., 1917 р.). На думку В.Зіньківського, ідея єдності Росії ніколи не була ідеєю зовнішньої єдності, але завжди брався до уваги її внутрішній зміст. Не можна стверджувати, що зовнішня єдність не цінувалась. Не тільки суспільство, навіть уряд наполегливо йшов до внутрішнього об'єднання народів шляхом примусових мір, розраховуючи, головним чином, на те, що утиски культурної, економічної та суспільної самодіяльності окремих народів знищить коріння відокремлення та об'єднає народи Росії. У цьому й полягав весь зміст так званої “русифікації”. Але й позитивна праця суспільства була настільки могутньою, що вона робила своє діло і в ті часи, зазначав учений. У XIX ст. яскраво визначився результат внутрішнього об'єднання народів Росії великої історичної сили – російська культура. Вона набула розвитку у всій повноті свого багатого духовного змісту, оскільки в цю скарбницю зробили свій внесок всі народності Росії. Тільки цьому факту російської культури ми зобов'язані тим, що ідея єдності Росії, незважаючи на криве дзеркало офіційної ідеології, вціліла в найскладнішу епоху російської історії XIX ст. [15].

Плідна громадська робота, глибокі роздуми історико-філософського характеру, які були поширені у суспільстві кінця XIX – початку XX ст., визначили позицію вченого щодо політичного і культурного розвитку суспільства. Осмислюючи проблему російської держави, яка загострилась в період революційних змін, акцентуючи увагу на проблемі російсько-українських стосунків, В.Зіньківський зазначав: “Я не вірю в ці об'єднання народів за умов, коли опинившись під гнітом іншого народу, один з них мріє про свободу та незалежність. Гноблення цілого народу не може стати основою для державної єдності. Україна надто зросла, надто визріла у своїй національній свідомості, щоб не рахуватися з фактором її особливої культури. Але протягом XIX ст. самостійна оригінальна російська культура не тільки не знищила української культури, а, навпаки, збагатила її у своїй своєрідності. Москва та Україна були й залишаються рідними за утворенням і ще більш рідними за загальною історією, а головне – за вірою. Для російської душі, глибоко релігійної, остання обставина має виняткове значення. А так як Київ для росіян є також російським містом, як для українців він є українським, то обидві нації тут праві через те, що Київ не є ані російським, ані українським, а російсько-українським містом у живому поєднанні двох стихій. І тільки через переслідування українців за докладання зусиль до відокремлення як за злочин проти Росії, українська свідомість пов'язує себе з антиросійським настроєм”. Визначальним у позиції В.Зіньківського щодо вирішення російсько-української проблеми є вислів: “Україна, віддаючи своїх найкращих синів Росії, тим створювала Росію, тому не повинні зрікатися українці своїх прав на Росію, яка утворена не тільки великоросами, але й українцями”. У цьому він бачив серйозну політичну проблему культурного дуалізму, вирішення якої містилось у формулі: “Треба врятувати Україну для Росії, де головною умовою було досягнення федеративних відношень з Росією, що відкривало українцям шлях для продуктивного руху вперед” [16, с. 32].

Сподіваючись на можливість повернутися на батьківщину, звільнену від більшовизму, В.Зіньківський знаходився у постійних пошуках визначення шляху відродження Росії як великої та єдиної держави. Проблеми Росії в їх соціально-

політичному вимірі вчений розглядав у непорушному зв'язку з проблемами суспільного життя Європи початку ХХ ст. Концептуальне вирішення проблеми кризи в Європі та в Росії, головним фактором якої вчений вважав відірваність життя від культури, знайшло своє відображення у статті "Православ'я і культура" [17]. Учений висловлював думку, що криза західної культури початку ХХ ст. полягала у кризі західного християнства. Відповідно, вихід з кризи для Заходу та і для Росії В.Зіньківський вбачав у зверненні до ідей православної культури. Осмислення проблеми кризи західноєвропейської культури та її впливу на розвиток суспільства Росії було здійснено вченим в циклі лекцій для російсько-сербських слухачів на тему "Критика європейської культури у російських мислителів", перша публікація яких здійснилась на сербсько-хорватській мові під назвою "Російські мислителі та Європа" [18].

Включення в соціально-політичне та інтелектуальне життя зарубіжжя, сприяло входженню В.Зіньківського у коло прогресивної інтелігенції свого часу. Як представник філософської академічної науки вчений взяв участь у діяльності Філософського товариства в Празі [19]. Поряд з ним членами товариства були С.Гессен, Е.Спекторський, Г.Флоровський, Д.Чижевський, М.Лосський, С.Франк, Л.Карсавін, М.Бердяєв та інші.

Провідною темою, що обговорювалась в колах представників політичної філософської думки еміграції з України та Росії першої половини ХХ ст. було питання розробки досконалої форми державного устрою Росії та України. У своєму змісті вона поєднувала багатовікові традиції цілісної Російської держави та принципи пануючого в Європі лібералізму в сполученні з консервативними засадами.

Усвідомлюючи вагомість політичної і культурної проблеми у відношеннях Росії та України, розуміючи, що від її вирішення залежатиме майбутнє її народів, В.Зіньківський вважав проблему російсько-українських відносин провідним питанням державної політики уряду Української держави. Замислюючись над політичною перспективою України, вчений проектував, що єдине реальне вирішення російсько-української проблеми визначить об'єднання України з Росією. Культурна самостійність України може бути можливою за умови, якщо вона не матиме відокремлений політичний характер. В.Зіньківський підкреслював, що Україна надто багата духовно, щоб не претендувати на свій шлях, що її не може поглинути російська культура. З іншого боку, вона занадто слабка, щоб за наявних політичних умов вийти на шлях дійсної, а не номінальної самостійності.

Система культурного паралелізму мала сприйнятись росіянами не як поступка, а як розумне вирішення проблеми у російсько-українських відносинах. Зазначена система, за В.Зіньківським, передбачала державне двомовство в Україні. Іншого вирішення цього питання, на думку вченого, не могло бути. В іншому випадку це призвело б до утискування свободи для обох сторін та небажаних наслідків. Система культурного паралелізму, за В.Зіньківським, окреслювала ті відносини між Україною та Росією, за яких Україна буде внутрішньо врятована для Росії [20, с. 139].

Найскладнішим питанням у згаданій проблемі було визначення форми державного устрою України, що вважалось єдиним вирішенням російсько-українського питання. Міркуючи над тим, яка форма державного устрою буде відповідати інтересам обох країн, В.Зіньківський стверджував, що на його переконання українському суспільству належало

надати перевагу системі автономії, а з огляду інтересів Росії, необхідно було ввести систему федерації.

Однак зазначені варіанти державного устрою для обох країн допускали відокремлення України від Росії, що було неприпустимим для інтересів Росії. Зв'язок України та Росії не повинен залишатись лише "внутрішньою" проблемою, адже у молоді виховувалось почуття історичної відповідальності України перед Росією. Система національно-культурної автономії, за В.Зіньківським, посилювала відокремлення від Росії, руйнувала те, що потрібно створювати.

Тому, висуваючи питання про зміцнення внутрішнього зв'язку України та Росії, про розвиток подвійної національної свідомості, В.Зіньківський відстоював ідею створення федеративної форми державного устрою для України та Росії. Таке вирішення політичної проблеми України надавало можливість розвитку та зміцненню зв'язків з Росією [21, с. 224]. В.Зіньківський визнавав, що введення федеративного зв'язку для України відносно Росії в цілому пов'язано з труднощами, які іноді здаються неподоланими. Визнаючи вагомість цих сумнівів та пов'язаних з ними труднощів, зумовлених історичними передумовами вирішення питання про форму політичного устрою для України та Росії, він залишився на позиції федеративного зв'язку [22, с. 226]. Її вирішальне значення вчений пояснював тим, що тільки за умов федерації можливе зростання України та Росії, що забезпечить для України свободу її національно-культурного розвитку, зміцнить та поглибить зв'язок України з Росією, відповідно з тим, що вже дали нам ХІХ і ХХ ст., буде сприяти створенню міцного та історично цінного виявлення та поглиблення подвійної національної свідомості.

Вирішення проблеми включення України до складу Росії вчений вбачав у проведенні Українських установчих зібрань. Ідея зібрань, як її висував В.Зіньківський, не мала нічого спільного з принципом, "самовизначення народів". Україна повинна була рахуватись з тим, що Росія ні за що й нікому не поступиться нею, якою б не була воля самої України. Це було історичною необхідністю. Росія не може існувати без України з її політичними, економічними та духовними підставами. Для Росії це суровий імператив її історії та долі. Тому, за В.Зіньківським, Росія повинна зробити все, щоб в питанні про те, в якій формі повинна Росія включати в себе Україну була надана свобода самовизначення для українського народу. Мета Установчих зібрань, з російської точки зору полягала в тому, щоб українські політичні діячі визнали – відрив від Росії для неї неможливий, він приведе до жорстокої та непотрібної боротьби. Російська політична думка у гаслі проведення Українських установчих зібрань повинна була звернутись до тих українських течій, яким належало усвідомити історичні обставини та звільнитись від нереальної мрії про незалежність, – знайти відгук на свій заклик до спільного будівництва Росії, як це відбувалось в ХVІІІ – ХІХ ст.

В основі теорії політичної єдності слов'янських народів В.Зіньківського як і В.Липинського була православна культура, яка на його думку, визначала велику запоруку історичної єдності України та Росії. В.Зіньківський підтримував В.Липинського в тому, що Росія початку ХХ ст. не була творінням однієї Москви, що Росія – тобто та єдність, що існувала з ХVІІІ ст. була творінням Москви та України. В особі

В.Липинського, який не міг відректись в ім'я України від Росії, В.Зінківський бачив дорогий для нього синтез російсько-української стихії [23, с. 101].

Широковідомий у наукових та церковних колах, виявивши себе борцем за оновлення суспільного та церковного життя в дусі ідеального християнства В.Зінківський – українець російської культури, усвідомлюючи дійсну політичну й культурну проблему у відносинах Росії та України, був переконаний, що соціально-політична криза суспільства тісно пов'язана з впливом на нього проблем секуляризації культури. Вирішення соціально-політичних проблем України та Росії вчений бачив у загальноєвропейському масштабі – як відродження цілісної універсальної культури православ'я, звільненої від націоналізму. У філософсько-політичних поглядах ученого щодо визначення подальшого шляху розвитку суспільства загального кола “Росія – Європа” чітко окреслилась ідея поєднання понять культури та православ'я у їх непорушному зв'язку з центральними інститутами громадянського життя – державою та церквою.

Використана література:

1. Кантор В.К. Является ли Россия исторической страной? / Евразийство: за и против, вчера и сегодня (материалы круглого стола) / Кантор В.К. // Вопросы философии. – 1995. – №6. – С.38–48.
2. Кравченко И. И. Евразия и цивилизация / Кравченко И. И. // Вопросы философии. – 1995. – №6. – С. 20 – 23.
3. Нечипоренко Т.Б. Историческая концепция евразийства в контексте современности / Т.Б. Нечипоренко / [www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Niz/...](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Niz/)
4. Новикова Л. И. Идеи и идеологии евразийства / Евразийство: за и против, вчера и сегодня (материалы круглого стола) / Л. И. Новикова // Вопросы философии. – 1995. – №6. – С. 23 – 26.
5. Панарин А.С. Между непримиримой враждой и нераздельным единством / Евразийство: за и против, вчера и сегодня (материалы круглого стола) / А.С. Панарин // Вопросы философии. – 1995. – №6. – С. 3 – 11.
6. Сендеров В.А. Неоевразийство: реальности, опасности, перспективы/ В.А. Сендеров // Вопросы философии. – 2004. – №6. – С. 22 – 37.
7. Хоружий С. С. Карсавин, евразийство и ВКП/ С. С. Хоружий // Вопросы философии. – 1992. – №2. – С. 78 – 87.
8. Павлюк О. Культурноісторичні концепції евразійцев початку ХХ ст. / О. Павлюк / [www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pni/...](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pni/)
9. Табачковський В. Гуманізм та проблема діалогу культур/ В. Табачковський // Філософська думка. – 2001. – №1. – С. 6-26.
10. Цимбаев Н.И. Опасная мечта / Евразийство: за и против, вчера и сегодня (материалы круглого стола) / Н.И. Цимбаев // Вопросы философии. – 1995. – №6 – С. 15 – 18.
11. Віднянський С. Масарик про Україну та українців / С. Віднянський // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., 1993. – Вип. 4. – С. 132–146.
12. Любченко М. Чотири роки української еміграції / М. Любченко // Червоний шлях. – 1924.– №2. – С. 28–31.
13. Зеньковский В. Россия и православие / В. Зеньковский. – К., 1916. – 75 с.
14. Там само.
15. Зеньковский В. Единство России / В.Зеньковский // Народопрество. – М., 1917. – № 5. – С.11–19.

16. Зеньковский В. Пять месяцев у власти (15 мая – 19 октября 1918 г.): Воспоминания / В. Зеньковский. – М.: Крутицкое патриаршее подворье, 1995. – 240 с.
17. Зеньковский В. Православие и культура / Зеньковский В. – Берлин, 1923. – 285 с.
18. Зеньковский В. Русские мыслители и Европа: критика европейской культуры у русских мыслителей / Зеньковский В. – М.: Республика, 1997. – 368 с.
19. Руднев В. Судьбы эмигрантской школы / В. Руднев. – Прага, 1929. – 7 с.
20. Зеньковский В. Пять месяцев у власти (15 мая – 19 октября 1918 г.): Воспоминания / Зеньковский В. – М.: Крутицкое патриаршее подворье, 1995. – 240 с.
21. Там само.
22. Там само.
23. Там само.

Евразийское наследство в общественно-политических взглядах В.Зеньковского (1881-1962 гг.)

В статье актуализируется проблема историко-культурных истоков евразийства, как историософской концепции и общественно-политического движения, которое сформировалось в 20-30-ые гг. XX ст. в среде эмиграции, путем анализа и обобщения опыта евразийского наследства в общественно-политических взглядах В.Зеньковского (1881-1962 гг.) – представителя киевской академической мысли, философа, педагога и психолога, церковного, государственного деятеля, активного участника национально-освободительного движения Украины начала XX ст.

Ключевые слова: *большевизм, социальный раскол, евразийство, эмиграция, философская мысль, славянофилы, культурный дуализм.*

The Eurasian heritage in the social and political ideas of V.Zenkovskiy (1881-1962)

The problem of historical and cultural sources of eurasiatation as a historiosophical conception has been examined. The reflection of eurasiatation in V.Zenkovskiy's social and political heritage has been analysed (1881-1962).

Keywords: *bolshhevism, social dissidence, eurasiatation ("evraziystvo"), emigration, philosophical idea, Slavofils, cultural dualism.*

Пилипенко Л.В., Рященко Д.С.

ОСВІТЯНСЬКА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА (МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)

Головну роль у відродженні національної самосвідомості українського народу відіграла інтелігенція. На початку XX століття українська інтелігенція уже була хоч і не чисельною, та все ж цілком сформованою соціальною та професійною верствою, здатною не тільки брати участь у вітчизняному національному русі, що вступив у політичну фазу, але й очолити його. Саме цій еліті, яка на початку 1917 р. становила лише 3% населення України, й випало відіграти вирішальну роль у пробудженні національної свідомості нашого народу, в спонуканні його до боротьби за відновлення власної державності [1, с.228].